

Можна виділити такі основні напрямки розвитку психологічного забезпечення в ОВС взагалі:

- удосконалення системи управління підрозділами психологічного забезпечення;

- відбір, підготовка та підвищення кваліфікації фахівців психологів та керівників органів та підрозділів внутрішніх справ у галузі психологічного забезпечення;

- розробка комплексних технологій з дослідження ефективності здійснення психологічного забезпечення, проведення наукових досліджень, спрямованих на оновлення методів і засобів психологічного забезпечення, визначення його нормативів і стандартів на рівні сучасних досягнень науки і практики, внесення змін і доповнень до чинних законодавчих актів.

У відповідності до функціональних обов'язків психологами ведеться відбір кандидатів на навчання та службу, проводяться заняття з професійної психологічної підготовки, надається індивідуальна психопрофілактична допомога. Однак, ця робота поки що організована незадовільно. До цього спричинилися нинішній кадровий та фаховий потенціал служби, слабка, а подекуди і відсутня зовсім, матеріально-технічна база, обмежене науково-методичне забезпечення, покладання на психологів невластивих їм обов'язків.

Час показав, що робота у сфері психологічного забезпечення та виховна робота потребують подальшого удосконалення і розвитку.

Надійшла до редколегії 17.03.2000

Список літератури:

1. М.В. Корнієнко. Створення й повноцінна діяльність служби психологічного забезпечення// Іменем закону. – 2000р. - №8. - с.7. 2. Самыгин С.И., Столяренко Л.Д. Менеджмент персонала. Р., 1997. 3. Р. Марр, Г. Шмидт Управление персоналом. М., 1997.

О.О.Максімова

ШАХРАЙСТВО ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Розуміння соціально-психологічного значення різних типів шахрайства дозволяє виявити закономірності його здійснення, виробити практичні рекомендації з профілактики та більш ефективної боротьби з цим видом злочину. У психологічній структурі шахрайства можна виділити три основних етапи його здійснення: залучення жертви; активної взаємодії; розв'язки.

На етапі залучення велику роль відіграють загальні закономірності соціальної перцепції: формування першого враження, стереотипізація, що дозволяє шахраєві створити певний образ, який впливає на жертву; типові схеми каузальної атрибуції, які дозволяють залучити потенційну жертву до взаємодії. Чим раніше людина розуміє у що його втягують, тим сприятливіше для нього вихід з ситуації; чим раніше людина здійснює психічну протидію, тим легше йому справитися з ситуацією. Таким чином на етапі залучення шахрай вирішує

дві психологічні задачі: залучення уваги потенційної жертви й актуалізацію мотиву взаємодії, що забезпечує залучення до шахрайства.

Другий етап взаємодії є центральним і являє собою ряд маніпуляцій з жертвою. Маніпуляції направлені на оволодіння її майном шляхом обману або зловживання довіри. Аналіз даної взаємодії можливий в рамках трансактного аналізу Е. Берна, теорії діадичної взаємодії Д. Тібо, М. Келлі. Саму взаємодію при шахрайстві можна співвіднести з поняттям "гра" по Е. Берну [2]. Воно характеризується прихованими мотивами, наявністю виграшу і драматичним виходом. М. Келлі і Д. Тібо в процесі взаємодії виділили два типи контролю, при яких одна особа може мати по відношенню до результатів (винагород або втрат) взаємодіючої з нею особистості: фатальний і поведінковий. У ситуації шахрайства один учасник (шахрай) повністю визначає вихід для іншого (жертви) незалежно від того, що зробить інший [3, 61-85].

Можна виділити два основних типи впливу шахрая на жертву: переконання і навіювання, яким більш схильні молодь і люди похилого віку. Різними авторами встановлено, що, при взаємодії з жертвою шахраї частіше за все використовують недиригентне навіювання, основи якого описав М. Еріксон.

Третім етапом шахрайства є розв'язка, яка характеризується тим, що на ньому відбувається досягнення мети шахрайства і вирішується проблема позбавлення від жертви. Як правило жертва усвідомлює своє положення після уходу шахрая від неї.

Перераховані універсальні соціально-психологічні закономірності властиві різним типам шахрайства в нерівних пропорціях і залежать від конкретних умов і масштабу шахрайства.

Ми приділяємо увагу соціально-психологічним чинникам виникнення масового фінансового шахрайства. Десятки тисяч громадян України постраждали від таких шахрайських операцій, як махінації з грошима вкладників, розкрадання грошових коштів з використанням фіктивних документів, підробних банківських гарантій і т.ін. Внаслідок цього заподіяно збиток на загальну суму більше ніж 4 трлн. крб. [1].

В умовах дестабілізації соціально-політичної обстановки і кризового стану господарства, в період 1994-1995 р.р., свого піка досягли махінації з грошима вкладників в різних акціонерних товариствах, трастових компаніях і страхових фондах. Виникнення даного злочину пов'язано з ім'ям американського громадянина італійського походження Понзі, який в 20-30-і роки ХХ століття здійснював такі шахрайства по той бік океану. Згодом вони стали називатися «фінансовими пірамідами». У цьому вигляді махінацій злочинець використовує гроші, отримані від своїх жертв, щоб виплатити більш високі проценти іншим інвесторам з метою залучення нових інвесторів. Оскільки прибуток в цьому випадку істотно завищений і не є результатом дійсних заробітків, то інвестиційний проект згодом обов'язково потерпить фіаско і залишить останніх вкладників ні з чим.

З метою аналізу соціально-психологічних чинників описаного типу шахрайства нами було проведено інтерв'ю. Як респонденти виступили 30 потерпілих від АТ страхової компанії «УКАР», яка здійснювала свою злочинну діяльність на території Харкова з 1994 по 1995 роки. Усього серед опитаних 65% виявилися службовцями, а 35% - робітниками. Більше 60% опитаних на момент внеску мали середній показник матеріального достатку, а інші нижче середнього. В подальшому планується розробка інструментарію та інтерв'ювання відповідно до генеральної сукупності. Опит стосувався виявлення стратегій «втягування» в процес шахрайства, чинників усвідомлення ситуації потерпілими і міри їх активності при відстоюванні своїх ущемлених прав.

За результатами інтерв'ю нами були виявлені наступні чинники і соціально-психологічні закономірності, що впливали на процес залучення потерпілих в шахрайську фінансову операцію:

Дія ефекту стереотипізації. Стереотипізація є окремим випадком більш загального феномена атрибуції. До елементів атрибуції «авторитету» відносяться: використання вражаючої бутафорії у вигляді солідних службових приміщень, оснащених новітньою оргтехнікою, розповіді про грандіозні прибутки, організація зустрічей з компаньйонами на презентаціях, офіційний одяг і приємна зовнішність страхового агента. Дослідження, проведені Р. Чалдіні, показали, що суспільство автоматично приписує фізично привабливим індивідам такі позитивні якості як чесність, розум, доброту [4]. Тому привабливі люди здаються більш переконливими і шахраям потрібно затратити менше сил для того, щоб змінити думку інших людей і отримати бажаний результат.

Засоби масової комунікації є могутнім чинником впливу на громадську думку внаслідок їх авторитету, який існує як джерело офіційної, а значить достовірної інформації. Практично всі опитані вкладники страхової компанії «УКАР» відмічали вплив реклами даної компанії по радіо. Реклама може вплинути на нашу підсвідомість і на поведінку, в тому числі в області вкладення грошей. Несумлінна реклама була оформлена в кращих традиціях нейролінгвістичного програмування. Рекламодавці оперували до таких важливих цінностей, як: благополуччя життя дітей, благоустрій сім'ї, що викликало специфічний асоціативний ряд, сприятливий для добрих, довірливих стосунків. Часто використовувалися редуковані порівняння (неповнота фраз) і інші лінгвістичні прийоми з метою встановлення раппорта з можливим клієнтом.

Поширення в суспільстві конформних реакцій (відповідати стереотипам бідності). Опитані нами жертви шахрайства орієнтувалися на референтних представників їх соціального оточення при виборі лінії поведінки в даній фінансовій сфері: вони слідували за авторитетними для них людьми, робили так, як поступала більшість, що приводило до ще більшого поширення даного типу поведінки.

Таким чином, соціально-психологічні чинники, що сприяють виникненню шахрайства, діють на рівні підсвідомості потенційних жертв. Однак як загальний підхід боротьби з шахрайством можна запропонувати як профілактич-

ну міру широке використання ЗМІ для інформування населення про засоби, місце та час здійснення шахрайського посягання на особисте майно громадян. Важливою обставиною при цьому є зацікавленість держави в припиненні подібного виду злочинної діяльності. Практичне значення аналізу соціально-психологічних чинників шахрайства полягає в тому, що він дозволяє розробити дійові заходи боротьби з конкретним типом шахрайства.

Список літератури:

1. Криминогенна ситуація в Україні: оцінка, тенденції, проблеми. Звіт МВС України. – К., 1996. - с.12.
2. Берн Э. Игры, в которые играют люди, люди, которые играют в игры. – М., 1998.
3. Келли Г., Тибо Дж. Межличностные взаимоотношения. Теория взаимозависимости/ Современная зарубежная социальная психология. Тексты. – М.: МГУ, 1985. 61-82 с.
4. Чалдини Р. Психология влияния. Санкт-Петербург. Питер, 1999.